

може забезпечити стійкий суспільний, економічний, культурний, інформаційний розвиток.

Економіка, а також суміжні науки – управління та адміністрування, менеджмент організацій підходять до інтелектуального потенціалу з точки зору ресурсів, що забезпечують інновації, продуктивність і конкурентоспроможність підприємств. У цьому контексті інтелектуальний потенціал часто розглядається як початкова база для формування інтелектуального капіталу, який охоплює знання, вміння, досвід працівників (людський капітал), а також нематеріальні активи організацій (патенти, технології, бренди, ноу-хау, ділову репутацію). Варто відмітити, що в сучасних дослідженнях, інтелектуальний потенціал підприємства (компанії) – це поєднання здібностей носіїв знань (персоналу) і спроможності самої компанії створювати умови для реалізації цих здібностей, їх розвитку та перетворення на активи [1].

Соціологія розглядає інтелектуальний потенціал переважно в масштабах суспільства, соціальних груп і класів. Соціологи аналізують його як ресурс соціального розвитку, пов'язаний зі станом освіти, науки, інтелігенції та «креативного класу». Вітчизняні науковці наголошують, що інтелектуальний потенціал суспільства є важливою умовою соціального прогресу, а його зростання – запорука підвищення якості життя.

З позицій психології та педагогіки інтелектуальний потенціал трактується як характеристика окремої особистості – її розумові здібності, задатки та можливості інтелектуального розвитку. У психології під інтелектуальним потенціалом індивіда часто розуміють рівень інтелектуальних здібностей (як актуальний, так і потенційно досяжний).

В суспільній географії інтелектуальний потенціал регіону визначають як системну сукупність освітнього, наукового, інноваційного та культурного потенціалів, зумовлених історично і чинниками розвитку даної території. Фактично, це інтегральна характеристика здатності регіональної спільноти створювати і накопичувати нові знання, технології, продукти. Вона залежить від наявності в регіоні навчальних закладів, науково-дослідних установ, висококваліфікованих кадрів, інноваційних підприємств, а також від ступеня їх взаємодії. Кількісно інтелектуальний потенціал регіону можна оцінити через систему показників, аналогічних національним: частка населення з вищою освітою, чисельність науковців і інженерів, обсяг інноваційної продукції, кількість заявок на патенти тощо.

Таким чином інтелектуальний потенціал є досить важливою науковою категорією і відображає особливості розвитку економіки та суспільних відносин.

Список використаних джерел:

1. Лапотков, В. (2024). Поняття і види інтелектуального потенціалу компаній в ІТ-секторі. Економіка та суспільство, (61). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-94>
2. Ситник Й.С. (2012). Інтелектуальний потенціал як фактор інтелектуалізації систем менеджменту підприємства. Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Економічні науки, №15(1291), 53-58.

УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ (НА МАТЕРІАЛАХ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Світлана НОВИЦЬКА, Любов ЯНКОВСЬКА

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Тернопіль, Україна

Abstract. *The article analyzes the state of organization of waste management and treatment in territorial communities. The main regulatory legal acts and documents of state and regional planning on which the waste management process is based are considered.*

The waste management process is based on state planning documents and regulations, in particular: The Laws of Ukraine “On Environmental Protection”; “On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine until 2030”; “On Waste”; “On Ensuring Sanitary and Epidemiological Well-Being of the Population”; “On Environmental Impact

Assessment”; “On Strategic Environmental Assessment”; the National Waste Management Strategy in Ukraine until 2030; and the National Waste Management Plan until 2030. The main changes in waste management envisaged by the Law “On Waste Management” on July 9, 2023 are a new effective permitting system, decentralization of waste management; multi-level planning; infrastructure development; European principles – waste management hierarchy, extended producer responsibility, “polluter pays”. The Regional Waste Management Plan for Ternopil Region until 2030 proposes to divide Ternopil Region into 4 coverage areas (clusters) based on optimal logistics: Ternopil, Berezhany, Kremenets and Chortkiv. The implementation of the Regional Waste Management Plan in Ternopil Region until 2030 will contribute to the creation of an integrated waste management system in Ternopil region, considering local waste management needs, and ensuring sustainable environmental development of the region.

Key words: management, waste, legislative acts, territorial communities.

Для територіальних громад доволі гостро стоїть проблема управління відходами, яка уже давно потребує свого вирішення, зокрема питання перевантаження наявних полігонів побутових відходів (ПВ), їх негативний вплив на атмосферне повітря, воду, ґрунт, біоту, здоров'я людей; порушення правил проектування та експлуатації діючих та утворення стихійних звалищ.

Також 13 грудня 2023 року вступив в силу Наказ Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України «Про затвердження Методики роздільного збирання побутових відходів», яка визначає єдині підходи до організації роздільного збирання побутових відходів в межах території територіальних громад, що є складовою системи управління побутовими відходами, та застосовується під час розроблення правил благоустрою населених пунктів та місцевих планів управління відходами, що актуалізує важливість змін поводження з відходами, зменшення їх кількості [3].

Процес управління відходами базується на документах державного планування та нормативно-правових актах, зокрема: Законах України „Про охорону навколишнього природного середовища”; „Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України до 2030 року”; „Про відходи”; „Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення”; „Про оцінку впливу на довкілля”; „Про стратегічну екологічну оцінку”; Національній стратегії управління відходами в Україні до 2030 року; Національному плані управління відходами до 2030 року.

9 липня 2023 року набув чинності Закон України «Про управління відходами», який визначає правові, організаційні, економічні засади діяльності щодо запобігання утворенню, зменшення обсягів утворення відходів, зниження негативних наслідків від діяльності з управління відходами, сприяння підготовці відходів до повторного використання, рециклінгу і відновленню з метою запобігання їх негативному впливу на здоров'я людей та навколишнє природне середовище [1].

Основні зміни в управлінні відходами, які передбачає цей закон: нова дієва дозвільна система, децентралізація управління відходами; багаторівневе планування; розбудова інфраструктури; європейські принципи – ієрархія управління відходами, розширена відповідальність виробника, «забруднювач платить» [6].

Беззаперечним позитивним моментом згаданого закону є **розподіл повноважень та чіткі правила співпраці, адже в ньому** чітко урегульоване питання розділення повноважень між міністерствами, органами місцевого самоврядування та місцевими органами влади. Відтепер встановлено належне регулювання ринку відходів, прописані чіткі правила співпраці органів місцевого самоврядування, інвесторів, переробних підприємств, виробників продукції та товарів, що дозволяють надавати якісні та доступні послуги у сфері управління відходами. Постановою Кабінету Міністрів України від 7 липня 2023 р. № 695 затверджено «Порядок здійснення контролю за виконанням інвестиційних програм у сфері управління побутовими відходами, згідно з вимогами якого контроль за виконанням

інвестиційних програм суб'єктів господарювання здійснюватиметься виконавчими органами сільських, селищних, міських рад» [4].

Відповідно до ст. 1 цього Закону сам термін «управління відходами» трактується як комплекс заходів із збирання, перевезення, оброблення (відновлення, у тому числі сортування, та видалення) відходів, включаючи нагляд за такими операціями та подальший догляд за об'єктами видалення відходів. Запропоноване трактування терміну чітко узгоджується з поданим в Директиві Європейського Парламенту та Ради 2008/98/ЄС про відходи.

Система управління побутовими відходами - комплекс заходів із збирання, перевезення та оброблення побутових відходів, включаючи створення та забезпечення діяльності об'єктів, нагляд за ними та подальший догляд за об'єктами видалення побутових відходів, а також діяльність суб'єктів господарювання, що здійснюють окремі операції з управління побутовими відходами в межах територіальної громади або декількох територіальних громад.

Відповідно до статті 4 ієрархія управління відходами впроваджується центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями з метою запобігання утворенню відходів; підготовки відходів до повторного використання; рециклінгу; відновлення відходів (у тому числі виробництва енергії); видалення відходів.

Територіальні громади (згідно ст. 11 щодо права власності на відходи) є власниками відходів, переданих їх утворювачами або попередніми власниками до систем управління побутовими відходами. Перехід права власності на відходи до інших суб'єктів здійснюється на підставі договору між органом місцевого самоврядування та суб'єктом господарювання у сфері управління відходами або між суб'єктами господарювання у сфері управління відходами. Організації розширеної відповідальності виробника є власниками відходів, прийнятих, зібраних або отриманих в інший спосіб у результаті діяльності такої організації.

Витрати, збитки та шкода, заподіяна забрудненням або іншим негативним впливом відходів на навколишнє природне середовище, відшкодовуються в судовому порядку за позовом органу місцевого самоврядування або місцевого органу виконавчої влади.

До повноважень сільських, селищних, міських рад у сфері управління відходами (згідно ст. 26) належить: участь у реалізації державної політики у сфері управління відходами; участь у розробленні та реалізації регіональних планів управління відходами; затвердження місцевих планів управління відходами; вирішення питань щодо розміщення на території відповідних територіальних громад об'єктів оброблення відходів; створення пунктів роздільного збирання побутових відходів.

До повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у сфері управління відходами належить: розроблення та реалізація місцевих планів управління відходами; організація управління побутовими відходами, відходами будівництва та знесення; визначення у встановленому порядку суб'єктів господарювання, які здійснюють збирання, перевезення, відновлення та видалення побутових відходів; визначення адміністратора послуги з управління побутовими відходами; запровадження роздільного збирання побутових відходів та забезпечення виконання цільових показників щодо підготовки для повторного використання та рециклінгу побутових відходів; організація роботи пунктів роздільного збирання побутових відходів; забезпечення ліквідації несанкціонованих сміттєзвалищ у межах населених пунктів; передача відходів, власник яких не встановлений, суб'єктам господарювання у сфері управління відходами для їх оброблення; надання інформації, проведення роз'яснювальної та просвітницької роботи серед населення щодо управління відходами; визначення одиниці вимірювання обсягу наданої послуги з управління побутовими відходами; затвердження норм надання послуги з управління побутовими відходами; затвердження інвестиційних програм суб'єктів господарювання у сфері управління побутовими відходами; встановлення тарифів на послугу з управління побутовими відходами, а також тарифів на збирання, перевезення, відновлення, видалення побутових відходів окремо за видами побутових відходів; укладення договорів з організаціями розширеної

відповідальності виробників щодо запровадження приймання та роздільного збирання видів побутових відходів, на які поширюється розширена відповідальність виробника [1].

Органи місцевого самоврядування здійснюють й інші повноваження у сфері управління відходами відповідно до Закону, зокрема під час проектування житлових та нежитлових будинків передбачаються будівництво та облаштування контейнерних майданчиків для роздільного збирання побутових відходів, урн для збирання побутових відходів; житлові масиви і внутрішньодворові території, дороги загального користування, зупинки громадського транспорту та інші об'єкти благоустрою населених пунктів, а також місця проведення масових заходів обладнуються контейнерними майданчиками для роздільного збирання побутових відходів, урнами для збирання побутових відходів; територіальні громади на засадах співробітництва можуть спільно фінансувати будівництво, реконструкцію та/або утримання об'єктів оброблення побутових відходів, реалізовувати спільні проекти, спільно фінансувати (утримувати) підприємства, установи та організації комунальної форми власності, утворювати спільні комунальні підприємства, установи та організації, спільний орган управління. Порядок організації співробітництва територіальних громад визначається Законом України "Про співробітництво територіальних громад".

Згідно ст. 32 у територіальних громадах з чисельністю населення понад 500 тисяч осіб рішенням міської, сільської, селищної ради визначається адміністратор послуги з управління побутовими відходами. В інших територіальних громадах адміністратор послуги з управління побутовими відходами визначається рішенням міської, сільської, селищної ради. Адміністратором послуги з управління побутовими відходами визначається виключно комунальне підприємство. У рамках співробітництва територіальних громад органи місцевого самоврядування можуть прийняти рішення про визначення єдиного адміністратора послуги з управління побутовими відходами для декількох територіальних громад. Адміністратор послуги з управління побутовими відходами не може здійснювати іншу діяльність, крім діяльності, пов'язаної з адмініструванням послуги з управління побутовими відходами [1].

Адміністратор послуги з управління побутовими відходами: забезпечує функціонування муніципальної системи управління побутовими відходами; укладає за дорученням органу місцевого самоврядування договори із суб'єктами господарювання на виконання окремих операцій з управління побутовими відходами; укладає договори із споживачами про надання послуги з управління побутовими відходами; створює єдину інформаційну базу споживачів для здійснення нарахувань за надану послугу з управління побутовими відходами, обліку стану оплати та заборгованості; проводить претензійно-позовну роботу з боржниками та інформаційні заходи щодо дотримання споживачами вимог нормативних документів у сфері управління побутовими відходами; проводить розрахунок середньозваженого тарифу і подає його у встановленому порядку до органу місцевого самоврядування.

Послуга з управління побутовими відходами є комунальною послугою і надається відповідно до законодавства про житлово-комунальні послуги та правил, встановлених Кабінетом Міністрів України, з урахуванням регіональних та місцевих планів управління відходами та правил благоустрою населеного пункту. До складу послуги з управління побутовими відходами входять операції із збирання, перевезення, відновлення та видалення побутових відходів. Суб'єкти господарювання, які здійснюють збирання та перевезення побутових відходів, визначаються органами місцевого самоврядування на конкурсних засадах у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Виконавчий орган місцевої ради на конкурсних засадах може визначити декількох суб'єктів господарювання, які здійснюють господарську діяльність із збирання та перевезення побутових відходів, на території територіальної громади за територіальним принципом та/або за видами побутових відходів (змішані, великогабаритні, ремонтні, небезпечні). Суб'єкти господарювання, які здійснюють відновлення та видалення побутових відходів, визначаються органами місцевого самоврядування відповідно до регіонального та місцевих планів управління відходами у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [1].

Органи місцевого самоврядування можуть створювати пункти роздільного збирання побутових відходів. Кількість, розташування, а також спосіб організації діяльності пунктів роздільного збирання побутових відходів та джерела фінансування витрат на здійснення роздільного збирання побутових відходів у пунктах роздільного збирання побутових відходів у межах територіальної громади визначаються місцевим планом управління відходами.

Роздільне збирання побутових відходів здійснюється за такими системами збирання побутових відходів: контейнерною (система, що передбачає регулярне (за графіком) перевезення побутових відходів, зібраних в контейнери, на об'єкти відновлення чи видалення); безконтейнерною (система, що передбачає регулярне (за графіком) перевезення побутових відходів, зібраних в пластикові пакети, на об'єкти відновлення чи видалення); у пунктах роздільного збирання побутових відходів (зокрема мобільні, оснащені транспортними засобами); за заявкою споживача [3].

Роздільне збирання відходів в межах території територіальних громад здійснюється для таких видів відходів, як папір і картон, пластик, скло, метал. При цьому створюються умови для забезпечення роздільного збирання біовідходів, текстилю, небезпечних відходів у складі побутових та інших видів відходів, що підлягають роздільному збиранню, зокрема відходів деревини, великогабаритних та ремонтних відходів, відходів зелених насаджень, упаковки, електричного та електронного обладнання, батарей та акумуляторів.

У разі якщо витрати на роздільне збирання побутових відходів хоча б одного виду покриваються за рахунок тарифу на послугу з управління побутовими відходами, управління пунктами роздільного збирання побутових відходів, включаючи їх утримання та обслуговування, здійснюється суб'єктом господарювання, що здійснює господарську діяльність із збирання та перевезення побутових відходів на території територіальної громади.

Згідно статті 52 для кожної територіальної громади розробляються та затверджуються «Плани управління відходами територіальної громади». Порядок розроблення, погодження та затвердження місцевих планів управління відходами затверджується Кабінетом Міністрів України. Місцеві плани управління відходами розробляються протягом одного року з дня набрання чинності регіональним планом управління відходами у відповідній області.

Місцевий план управління відходами оновлюється протягом шести місяців з дня внесення змін до регіонального плану управління відходами.

Місцеві плани управління відходами мають узгоджуватися з регіональними планами управління відходами. Цільові показники, встановлені регіональними планами управління відходами, є обов'язковими для перенесення до місцевих планів управління відходами і можуть бути скориговані лише на підставі обґрунтування, наведеного в місцевому плані управління відходами [1].

Орган місцевого самоврядування на основі показників оцінки досягнення цілей та здійснення заходів один раз на два роки здійснює оцінку ефективності реалізації місцевого плану управління відходами та оприлюднює її результати на своєму офіційному веб-сайті.

У 2020 році був розроблений «Регіональний план управління відходами (РПУВ) у Тернопільській області до 2030 року», який є комплексом взаємопов'язаних завдань і заходів, узгоджених за строками та ресурсним забезпеченням з усіма задіяними виконавцями, спрямованих на забезпечення сталого управління відходами в регіоні, враховуючи принцип співробітництва органів місцевого самоврядування. Проведений в цьому РПУВ аналіз засвідчив, що в територіальних громадах області ситуація з обранням надавача послуг з вивезення ПВ без конкурсу є розповсюдженим явищем. Згідно з даними звітності за формою 1-ПВ у Тернопільській області послугами зі збирання та вивезення ПВ охоплено 67% населення. За даними органів місцевого самоврядування послуга з централізованого збирання та вивезення ПВ надається в 204 населених пунктах Тернопільської області, що складає орієнтовно 19,2% населених пунктів області. При цьому тариф за відповідні послуги встановлений лише в 52 населених пунктах, що складає орієнтовно 4,9% населених пунктів області [5].

В «Регіональному плані управління відходами у Тернопільській області до 2030 року»

запропоновано поділ Тернопільської області на 4 території охоплення (кластери) на основі оптимальної логістики: Тернопільський, Бережанський, Кременецький і Чортківський. Побудова і забезпечення функціонування кластерів поводження з ПВ у Тернопільському регіоні буде здійснюватися як з ініціативи органів державної влади, так і приватних компаній та обумовлюватись оптимальною логістикою для зменшення витрат. Робочою групою розробників РПУВ було враховано наступні критерії визначення територіальних меж кластерів в Тернопільській області: рекомендоване охоплення населення 150 – 400 тис. мешканців; потенціал створення регіонального полігону ПВ в кожному кластері; плани та перспективи створення об'єктів поглибленого перероблення ПВ (у т.ч. з отриманням енергії) та їх технологічні параметри; мінімізація витрат на транспортування та захоронення відходів; мінімізація обсягів захоронення відходів; врахування поточної та перспективної адміністративної структури області; тенденції соціально-економічного розвитку районів Тернопільської області, передусім, завдяки розвитку підприємницького сектору місцевої економіки; усталені зв'язки між громадами, районами, проекти співробітництва територіальних громад тощо [5].

Реалізація «Регіонального плану управління відходами у Тернопільській області до 2030 року» сприятиме створенню цілісної системи управління поводженням з відходами Тернопільщини, урахуванню місцевих потреб щодо поводження з відходами, забезпеченню сталого екологічного розвитку регіону.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про управління відходами». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text> (дата звернення 4.05.2025 року).
2. Закон України «Про благоустрій населених пунктів», від 6 вересня 2005 року № 2807-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-15#Text> (дата звернення 30.04.2025 року).
3. Наказ Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України «Про затвердження Методики роздільного збирання побутових відходів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-24#Text> (дата звернення 01.05.2025 року).
4. Порядок здійснення контролю за виконанням інвестиційних програм у сфері управління побутовими відходами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2023-%D0%BF#n12> (дата звернення 01.05.2025 року).
5. Регіональний план управління відходами у Тернопільській області URL: https://ecology.te.gov.ua/media/documents/regionalnij-plan-upr/2022/11/%D0%A0%D0%B5%D0%B3%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD_%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%85%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D0%BC%D0%B8_%D0%B2_%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D1%96%D0%BB_LwHOEQt.pdf (дата звернення 30.04.2025 року).
6. Сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/upravlinnya-vidhodamy/> (дата звернення 30.04.2025 року).
7. Управління та поводження з відходами. Частина 2. Тверді побутові відходи: навчальний посібник / Петрук В. Г., Васильківський І. В., Кватернюк С. М. та ін. Вінниця: ВНТУ, 2015. 100 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/52157701.pdf> (дата звернення 30.04.2025 року).

КОМУНІКАЦІЙНІ МЕРЕЖІ ТА РОЛЬ ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ У ЇХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Сергій ПУГАЧ

Волинський національний університет імені Лесі Українки
Луцьк, Україна

Abstract. *The definitions of the concepts of ‘communication’, ‘communication network’ and ‘social media’ are analysed. The role of geographical science in the study of communication networks is investigated. Geographers integrate knowledge from social science, urban studies, economics, engineering, etc. to understand how communication networks shape space and society.*

Key words: *communications, communication networks, social media, geographical science.*